

УДК 332.146:330.322

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Оксана Василівна ЛУЦІВ

аспірант Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

E-mail: oksana-lutsiv@ukr.net

Анотація. Розглянуто особливості інвестиційного процесу у різних регіонах України та проведено порівняльний аналіз. Зроблено висновки, щодо можливості залучення додаткових інвестиційних ресурсів у територіальні економічні системи шляхом капіталізації власного внутрішнього природного капіталу.

Аннотация. Рассмотрены особенности инвестиционного процесса в разных регионах Украины и проведен сравнительный анализ. Сделаны выводы, о возможности привлечения дополнительных инвестиционных ресурсов в территориальные экономические системы путем капитализации собственного внутреннего природного капитала.

Ключові слова: капітальні інвестиції, природні ресурси, управління.

Ключевые слова: капитальные инвестиции, природные ресурсы, управление.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання динамічна інвестиційна діяльність є основою стабільного функціонування та розвитку економічної системи. Неухильне нарощування обсягів інвестування економіки, покращення їх структури, забезпечення сприятливого інвестиційного клімату в країні є дуже важливими й актуальними, що зумовлено передусім обмеженим доступом до джерел інвестиційних ресурсів і наявним дисбалансом у їх розподілі.

Інвестиційне забезпечення економіки набуває особливої ваги для формування відтворювальної динаміки регіонів, оскільки від здатності залучити інвестиційні ресурси, секторальної структури їх розподілу та джерел їх походження залежить у якому напрямі відбуватиметься подальший розвиток регіональної господарської системи. Сьогодні розвиток національної економіки України у значній мірі залежить від експлуатації природного капіталу, але цей відомий факт не виключає можливості сталого економічного розвитку, при якому зберігається природний потенціал для майбутніх поколінь.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем інвестиційного процесу на мезорівні здійснили багато учених, серед яких на особливу увагу заслуговують праці таких українських учених, як: І. А. Бланк, М. П. Бутко, А. А. Пересада [2–3]. Існуючий ін-

вестиційний процес в Україні кількісно сприяє відтворенню народногосподарського комплексу, але не сприяє оновленню та вдосконаленню його структури. Інвестиційні ресурси в економічній системі повинні постійно відтворюватись, причому відтворення повинно супроводжуватись структурними змінами, саме цим проблемам присвячена увага у працях таких видатних учених як Б. М. Данилишин, І. К. Бистряков, В. В. Пилипів, І. О. Драган [4–7] та інші. Тому подальшого більш детального дослідження потребує механізм забезпечення сталого розвитку територіальних систем різного рівня за рахунок адекватного управління наявними власними ресурсами та їх включення у відтворювальні процеси територій.

Метою статті є вивчення особливостей реалізації інвестиційного процесу у регіонах України та визначення інвестиційного потенціалу природних ресурсів для регіонів.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Важливу роль у забезпеченні стабільного розвитку територіальних економічних систем різного рівня відіграє позитивна динаміка капітальних інвестицій, доходів місцевих бюджетів та повноцінне функціонування банківської системи. Капітальні інвестиції є тим показником, який найбільш повно й достовірно характеризує потенціал зростання економіки на найближчу перспективу. Обсяги капітальних інвестицій ма-

ють довготерміновий вплив на розвиток галузей.

У період 2010–2012 рр. спостерігається поступове збільшення обсягів інвестиційних потоків у економіку України. Так, загальний обсяг капітальних інвестицій у 2012 році зріс майже у 1,5 раза у порівнянні з 2010 роком і становив 293 692 млн грн. При цьому слід зазначити, що, незважаючи на позитивні загальні тенденції, кожен регіон має свої особливості як в економічному розвитку, так і у формуванні та використанні інвестиційного потенціалу.

Протягом 2010–2012 рр. за показником валової доданої вартості різниця між регіонами України становила від 24,7 до 23,3 раза, за показником рівня безробіття – 15,9 раза, за показником середньомісячної заробітної плати – від 2,0 до 2,1 раза. Нерівномірним є розвиток регіонів за показниками інвестиційної діяльності: різниця у капітальних інвестиціях на одну особу складала від 12,4 до 13 разів, а різниця за показником прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу – від 115 до 158 разів. Саме з огляду на представлені показники, управлінські дії влади в інвестиційній політиці мають диференціюватися за регіонами.

Важливим також є те, в які сектори ринків спрямовано найбільшу частину капіталовкладень, оскільки саме так слід розставляти пріоритетні акценти щодо розвитку економіки країни, визначати і реалізовувати економічну стратегію. Структура народногосподарського комплексу визначає його тип і те, на які сектори покладено найбільші сподівання, і які з них у результаті приносять найбільшу економічну вигоду. Уже сьогодні більшість розвинених країн заходу надала перевагу розвитку природного сектору, а саме залученню в економічну систему територій додаткових інвестиційних ресурсів шляхом капіталізації наявних природних ресурсів.

Аналізуючи показники капітальних інвестицій за регіонами України у 2010–2012 роках спостерігаємо, що їх найбільша кількість (майже 30 % у 2012 році) сконцентровано в економіці м. Києва (79 614 млн грн), а також Донецької (31 722), Дніпропетровської (22 509) та Київської (20 367) областей, тоді як найменші розміри інвестиційних потоків було направлено в економіку Чернівецької (2 229), Херсонської (2 436) областей та м. Севастополь (2 104 млн гривень).

Дослідження нинішнього стану інвестиційного процесу свідчить про існування міжрегіональної асиметрії у територіальному розподілі інвестиційних ресурсів. За показником залучених

капітальних інвестицій на одну особу в 2012 році лідерами традиційно залишалися м. Київ 28 552,9 грн та Київська область 11 875,7, у той час як аутсайдерами були такі області: Закарпатська – 2 189,2, Житомирська – 2 274,4 та Херсонська – 2 256,6 грн. Розрив між обсягами становив 13 разів. Не включаючи у статистичний аналіз місто Київ, можна побачити, що різниця між Київською та Закарпатською областями складає 5,4 рази.

При визначенні інвестиційно привабливих регіонів на особливу увагу заслуговують інвестиції за рахунок коштів іноземних інвесторів, найбільш поширеною і бажаною для приймаючої сторони формою прояву яких є прями іноземні інвестиції (ПІІ). За обсягами прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу відмінність між Тернопільською (57,4 дол. США) та Дніпропетровською (2468,6 дол. США) областями становить близько 43 рази.

Так, обсяги ПІІ в економіку України за 2010–2012 роки зросли більш як у 1,26 рази. Проте їх розміщення в регіонах України суттєво диференціюється. Зокрема, найбільші вкладення у 2012 році було залучено у регіони із найбільшим рівнем виробництва та науковим потенціалом – у м. Київ (24 907,7 млн дол. США), а також у Дніпропетровську (8 208,2) та Харківську (2 814,3 млн дол. США) області. Відносно високий показник інвестиційної привабливості м. Києва пояснюється його статусом фінансового центру країни, а диверсифікованість економіки міста дозволяє щороку залучати значні обсяги закордонних інвестицій. Лідруючі позиції Дніпропетровської області пояснюються значними капіталовкладеннями у промислові об'єкти регіону.

Розмір прямих іноземних інвестицій свідчить про розкритий інвесторами економічний потенціал регіону. Цей потенціал є фактором інвестиційної привабливості регіону. Крім цього, ПІІ покращують якість ділового середовища, посилюючи ринкову конкуренцію та стимулюючи підвищення продуктивності праці. Підвищення конкуренції є одним із чинників зменшення загального рівня виробничих затрат на ринках окремих видів продукції.

Щодо оцінки конкурентоспроможності регіонів, то у однойменному рейтингу, який проводиться за підтримки Всесвітнього економічного форуму, за три останні роки декілька регіонів значно просунулися у рейтингу регіонів України. Серед них АР Крим, позиції якої покращилися на 11 позицій, Хмельницька – на 7, Одеська і Рівненська області, які піднялись на 5 місць. Водночас,

позиції декількох областей значно погіршились: Луганська та Миколаївська області втратили по 8 місць, а Волинська – 5 місць у національному рейтингу. У 2013 році змінилась п'ятірка лідерів національного рейтингу. Одеська область потрапила до першої п'ятірки і посіла третє місце, обігнавши Донецьку та Дніпропетровську області й витіснивши з першої п'ятірки Київську область. У результаті, у 2013 році п'ятірка лідерів виглядає таким чином: місто Київ, Харківська, Одеська, Донецька і Дніпропетровська області [8].

Найменші обсяги прямих іноземних інвестицій отримали Чернівецька (61,9 млн дол. США) та Тернопільська (61,9 тис. дол. США) області. У розрахунку на одну особу найбільше ПІІ надійшло в м. Київ (9 тис. дол. США) та Дніпропетровську (2,5 тис. дол. США) область. Варто відзначити, що є області з відтоком ПІІ в розрахунку на

одну особу: Закарпатська (-12,9 дол. США), Рівненська (-12,3), Миколаївська (-7,3) та Черкаська (-1,1 дол. США) області.

Вплив ПІІ на розвиток регіонів України на сьогодні є малопомітним, оскільки їх частка у сукупних капітальних вкладеннях є незначною (рис.1). Проте зарубіжний досвід свідчить, що притік іноземних інвестицій іноді відбувається лавиноподібно і у надзвичайно короткі терміни може кардинально трансформувати економіку регіонів і цілої держави. Тому, з метою ефективного використання іноземного капіталу у регіональних відтворювальних процесах, на національному і регіональному рівні повинні бути чітко визначені довгострокові пріоритети розвитку, для реалізації яких будуть залучатися інвестиції.

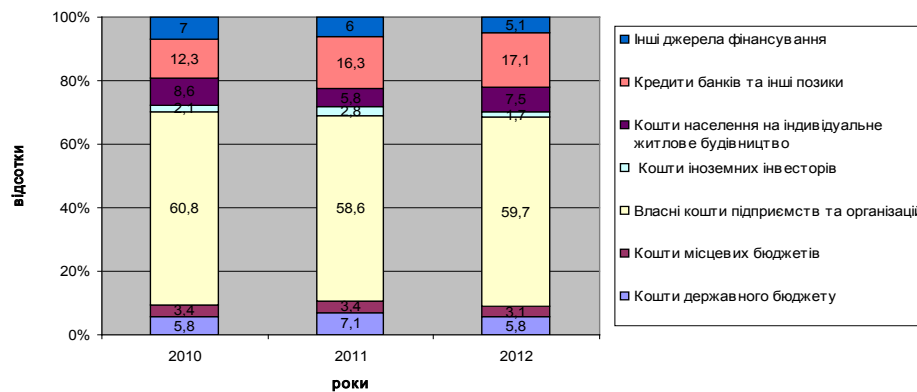

Рис. 1. Структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування у 2010–2012 рр.

Аналіз капітальних інвестицій за джерелами фінансування показав, що основні впливання здійснюються за рахунок власних коштів підприємств і організацій, які інвестують у розвиток ключових секторів економіки регіону, що пояснює інертність економіки регіонів. Проте структура таких інвестицій характеризується динамікою незначного зменшення їх частки – 60,8 % у 2010 р., 58,6 у 2011 р. та 59,7 у 2012 р. Водночас вагомійшій ролі набули кошти населення на індивідуальне житлове будівництво – у 2012 році 7,5, а у 2011 році 5,8 %, а динаміки до зменшення набули кошти місцевого бюджету 3,4 % і 3,1, кошти іноземних інвесторів – 2,1 і 1,7, інших джерел фінансування – 7 і 5,1 % у 2010 і 2012 роках відповідно. За рахунок банківських кредитів у 2012 році було здійснено 17,1 % усіх інвестицій, тоді як у 2010 році лише 12,3%.

Із теорії та практики відомо, що перехід від де-

пресії до підйому економіки стає можливим тільки за умови забезпечення підвищеної потреби у фінансових ресурсах для інвестування в розширення виробничої діяльності та придбання нових факторів виробництва. Тому постає необхідність визначення основних джерел формування інвестиційних ресурсів, які в кризових умовах дозволять забезпечити стабільне фінансування потреб економіки регіонів. Одним із джерел формування активів, здатних генерувати фінансовий капітал, є природні ресурси, які диверсифіковано наявні у кожній територіальній економічній системі.

За видами економічної діяльності у 2012 р. основними об'єктами інвестиційної активності в економіці в 2012 р. стали: промисловість (103 085,9 млн грн), діяльність транспорту і зв'язку (39 648,4), будівництво (37 298,9), операції з нерухомим майном (36 124,1) та сільське госпо-

дарство – 19 383,7 млн гривень (рис. 2.). Результати свідчать про те, що у 2012 році привабливими галузями економіки для інвестування стали

пов'язані із природним капіталом – у нашому варіанті ресурсно-сировинною групою.

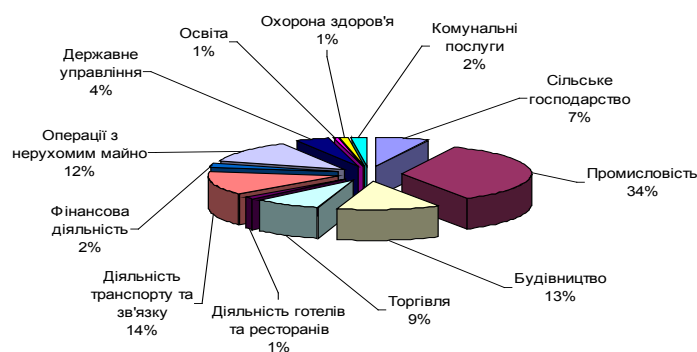

Рис. 2. Структура капітальних інвестицій за видами економічної діяльності у 2012 році

Динаміка змін у галузевій структурі капітальних інвестицій по Україні за видами економічної діяльності 2010–2012 рр. свідчить про те, що за досліджуваний період змінився напрям розвитку економіки у галузях, діяльність яких пов'язана із використанням природного багатства територій, яке трансформується у капітал та надає можливість економіці збагачуватись власними фінансовими ресурсами за рахунок використання внутрішніх активів регіонів. Розвиток національної економіки України слід розпочати перш за все, із локального рівня, що створить фундамент значної міцності для побудови ефективної, конкурентоспроможної на світовому ринку економіки держави.

При розгляді структури інвестиційної активності територій України важливо дати кількісну і якісну оцінку їх галузей та дослідити динаміку розвитку окремих груп, кожна з яких відповідає певному виду капіталу.

Сучасні доступні статистичні дані щодо капітальних інвестицій за видами економічної діяль-

ності, дозволяють кількісно охарактеризувати найбільш привабливі для інвестора сектори економіки за регіонами України. Згрупуємо сектори економіки за видом капіталу, який поглинає найбільше інвестиційних ресурсів – природний, виробничий та людський. Природні, людські ресурси можна розглядати як базові, які формують не тільки природний, людський капітал, але і є передумовою становлення фінансового, фізичного та соціального капіталів. Це означає, що відсутність умов для раціонального використання зазначених ресурсів може уповільнити або й унеможливити формування всіх видів капіталу.

Виділимо у структурі економіки такі групи: ресурсно-сировинна, виробнича, які забезпечують збільшення надходжень коштів до місцевих бюджетів та вирівнюванню фінансового потенціалу території, а також група послуг, яка у значній мірі базується на людському капіталі і включає галузі, зорієнтовані переважно на управлінські та перерозподільні процеси.

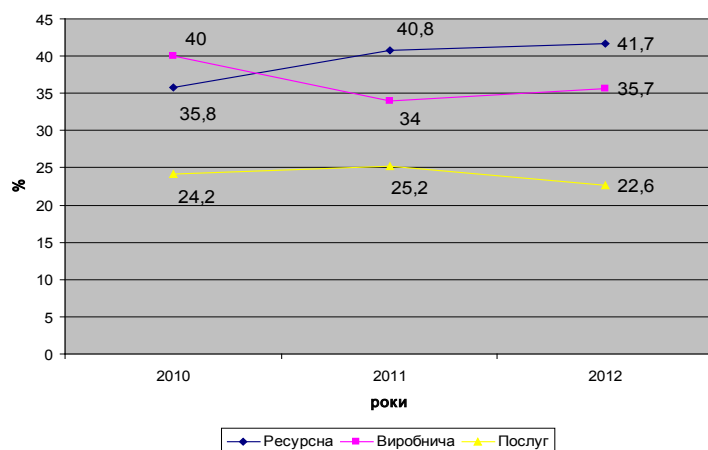

Рис. 3. Динаміка групової структури економіки України за обсягом вкладених капітальних інвестицій у 2010–2012 рр.

Динаміка групової структури економіки України за обсягом вкладених капітальних інвестицій у 2010–2012 роках (рис.3.) свідчить, що за останні три роки капітальні інвестиції у регіони України збільшились із 35,8 % у 2010 році до 41,7 % у 2012 на користь саме ресурсно-сировинної групи, виробнича група втратила свої позиції та стала менш привабливою для інвесторів, у цей же час сфера послуг із невеликим відхиленням всього у 1,6 % здала позиції. Такі процеси характерні для більшості регіонів України.

Вищою за середній показник є частка інвестицій у ресурсно-сировинну групу у АР Крим – 65,3 %, Донецькій – 55, Дніпропетровській – 57, Житомирській – 57, Вінницькій – 57,9 (рис. 4). Найбільш інвестиційно привабливими сектора

ми таких регіонів як Волинська, Львівська, Кіровоградська області були сфери традиційних та ділових послуг. Те ж саме стосується економіки міст Києва і Севастополя, які розвиваються за рахунок інвестування у групу послуг.

Аналіз динаміки структури інвестицій у регіони показує тенденції до поступового підвищення частки інвестиційних потоків у діяльність ресурсно-сировинної групи за рахунок зменшення вкладень у групу послуг. Структура капітальних інвестицій в Україні у 2012 р. має чітко виражений сировинний характер. Галузі, які прямо чи частково пов'язані з природокористуванням, є найбільш вагомими при залученні капітальних вкладень.

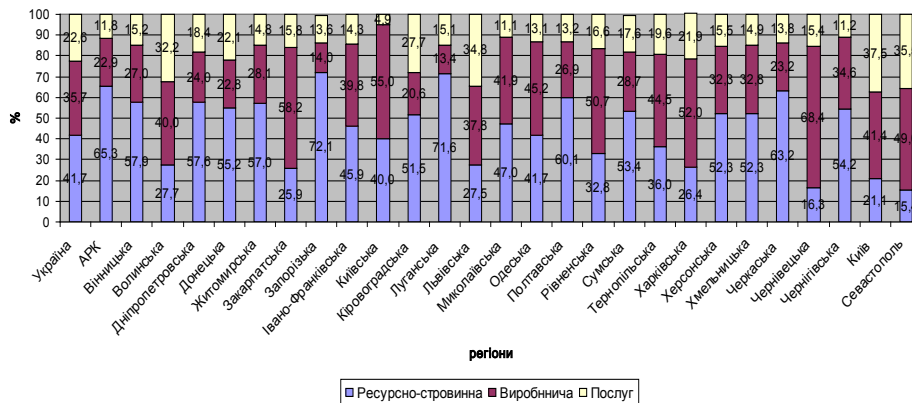

Рис. 4. Секторальна структура інвестицій у регіони України у 2012 році

На жаль, в Україні ситуація слабозрозумітого фінансового ринку і несприятливого інвестиційного клімату, призводять до того, що економічна система не розглядається як пункт призначення для іноземних інвесторів. У Foreign Direct Investment Confidence Index Україна не бере участі зовсім. Київ відсутній у Global Financial Centres Index, хоча у ньому оцінюються Варшава, Москва, Санкт-Петербург. Більше того, Україна, на відміну від Польщі, Росії не розглядається у сімействі фондових індексів MSCI (оскільки в ньому Україна класифікується як frontier market), що також вказує на відсутність інтересу з боку портфельних інвесторів. З іншого боку, в Україні, як і раніше, непогані позиції в оцінці потенціалу для залучення іноземних інвестицій – в оціночному співвідношенні індексів FDI Attraction Index vs FDI Potential Index Matrix 2011 в Україні позиція, що відповідає in line with expectations. Виходить, що в Україні достатньо непоганий інвестиційний потенціал, який не трансформується в ре-

альний приплив інвестицій [8].
 Висновки. Підсумовуючи, можемо стверджувати, що потоки інвестиційних вкладів є незначними і не здійснюють суттєвого впливу на розвиток економічних систем регіонів. Для того, щоб змінити ситуацію необхідно приділити значну увагу активам, які наявні на території певної економічної системи та не використовуються сповна. Задля розширення власного кола активів (які через заставу можуть залучатися у фінансовий обіг, збільшити обсяги залученого капіталу, покращити умови залучення фінансових ресурсів) необхідно звернути увагу на структурне фінансування. Слід націлити систему управління на підвищення капіталізації територіальних активів, оскільки це дає можливість трансформувати різні види наявних ресурсів регіону в ліквідні фінансові активи, які можуть відтворюватися на фінансових ринках [6].
 Поява на фінансових ринках нових екологічних товарів зумовила певні зрушення у їх інфра-

структурі. Зокрема, поряд із добре відомими фондовими індексами, які здійснюють моніторинг на основі широкого спектру показників сталого розвитку, з'являються нові індекси, які відстежують нові ціни акцій компаній, що здійснюють торгівельні операції з деревиною, продовольством, водою та енергією. Наприклад, The S&P Global Timber & Forestry Index включає в себе показники про 25 найбільших публічних світових бірж, на яких здійснюються інвестиційні операції з деревиною та лісом. Фонди, що спеціалізуються на гідрокомерції, воліють у своїй стратегії як найближче дотримуватися галузевих індексів, формуючи власний портфель за їхніми даними. Так, PowerShares Water Resource та PowerShares Global Water орієнтуються на акції підприємств, що входять до Water Index, а Claymore S & P Global Water і First Trust ISE Water Index Fund, як зрозуміло з їх назв – на S & P Global Water і ISE Water Index відповідно [9].

Сьогодні близько 400 публічних світових компаній, задіяних у сфері водозабезпечення, мають ринкову капіталізацію понад 1 трлн дол. США. Водні ресурси нині вже не є доступним ресурсом, а водна промисловість являє собою величезний за обсягом ринок, який швидкими темпами наближається до нафтогазової сфери і виробництва електроенергії. Зазначене підсилює інвестиційну привабливість води як товару, що активно реалізується на фондових ринках.

В Україні вже сьогодні існують випадки за-

лучення додаткових інвестиційних ресурсів під спеціальні проекти, прикладом цього є сфера ЖКГ. Перший інвестиційний проект Міністерства з питань ЖКГ України, який фінансується за позики Світового банку – носить назву «Розвиток міської інфраструктури» 2008 року. До комунальних підприємств учасників Проекту належали – «Інвестиції в реабілітацію систем» Чернігів водоканал, «Агенство програм розвитку Одеси», КП «Івано-Франківськводокотехпром».

Вітчизняний фондовий ринок України поки що не забезпечує виконання свого основного завдання – широкого залучення фінансових ресурсів для інвестування інноваційних та інших довгострокових економічних проектів.

Для того, щоб фондовий ринок України став ефективним механізмом обігу цінних паперів, сприяв економічному розвитку і забезпечував належні умови для інвестицій та надійний захист інтересів, його створення та подальше функціонування повинно будуватися на таких принципах як соціальна справедливість, захист інвесторів, контрольованість, ефективність, правова упорядкованість, прозорість, відкритість, конкурентоспроможність.

Входження у світову господарську систему на прийнятних умовах та забезпечення позиціонування вітчизняних компаній на глобальних ринках має супроводжуватись відповідними процесами економічної еволюції, зокрема, і з точки зору вартості національного капіталу.

Список використаних джерел

1. Бланк И. Управление инвестициями предприятия / И. А. Бланк. — К. : Эльга; Ника-Центр, 2003. — 469 с.
2. Бутко М. Сучасна проблематика оцінки інвестиційної привабливості регіону / М. Бутко, С. Зеленський // Економіка України. — 2008. — № 11. — 45 с.
3. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом. — К. : Лібра, 2002. — 249 с.
4. Данилишин Б. М. Макроекономічне регулювання інвестиційних процесів [монографія] / Б. М. Данилишин, М. Х. Корецький, О. І. Дадій. — Ніжин : ТОВ Видавництво «Аспект-Поліграф». — 2007. — 204 с.
5. Бистряков І. К. Міжрегіональна інтеграція – кроки до забезпечення стабільного розвитку України / І. К. Бистряков, В. В. Пилипів // Економіка України. — 2008. — № 6. — С. 94–95.
6. Пилипів В. В. Інвестиційне управління природним капіталом / В. В. Пилипів // Економіка природокористування і охорони довкілля. — К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. — С. 69–73.
7. Драган І. О. Оцінка сучасного стану залучення іноземних інвестицій в Україні / І. О. Драган // Інвестиції: практика та досвід. — 2009. — № 18. — С. 3–6.
8. Фонд ефективне управління [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.feg.org.ua>.
9. Биржевые фонды (ETF) [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.fxteam.ru/forex-library/fxteam-forex-library/etf/>.
10. Офіційний сайт Державного служби статистики України / [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.